

Анет Маринова

Елисавета Таракджи

Ива Бонева

**Мирният път или за
революцията на
уважението: ръководство за
предотвратяване и справяне
с насилието в училище**

Настоящият наръчник е създаден в резултат на работата по проект „Стоп кадър -
групова работа за справяне с насилието в училище", финансиран от фондацията на
TELUS International Bulgaria през 2023 година

ISBN 978-619-7403-10-7

СДРУЖЕНИЕ
ЗА СПОДЕЛЕНО
УЧЕНЕ

Автори: Анет Маринова, Елисавета Тарақджи, Ива Бонева

Издател: © Сдружение за споделено учене ЕЛА

ISBN: 978-619-7403-10-7

Настоящият наръчник е създаден в резултат на работата по проект „Стоп кадър - групово работа за справяне с насилието в училище", финансиран от фондацията на TELUS International Bulgaria през 2023 година

Съдържание

Вместо увод или от авторите.....	4
Сдружение за споделено учене ЕЛА.....	4
Проект Стоп-кадър.....	4
В какъв формат работихме	5
Как форматът може да бъде приложен в училищна среда	7
Няколко кадъра от казусите, по които работихме и изводи от тях	10
Едно момче в 4. клас, което крещи и бие за внимание	11
Едно момиче в 4. клас, което охранява с нож правото си на значимо място сред съучениците	11
Един 4. клас, в който всички се мразят помежду си	12
Изводи и препоръки от казусите, свързани с начален етап	12
Момичето, което в частните уроци откри, че учи по различен начин	13
Братята, които се справят отлично, но почти спират да правят друго, освен да учат	13
Момичето, което не се бори за място, защото места има за всички.....	14
Изводи и препоръки от казусите, свързани с прогимназиален етап	14
Момичето, което рисува върху себе си с туш или острие	16
Общуването с непознати явления и едно объркано момиче	16
Изводи и препоръки от казусите, свързани с гимназиален етап.....	16
Личната грижа и професионалната идентичност на подкрепящите специалисти.....	17
Въпроси, по които продължаваме да търсим отговори, защото са важни носители на възможна промяна.....	18
Насилие и агресия в училище – какво ни дава опори и ориентири в практиката	19
Разговори по всякакви поводи	21
Пространство за обновяване на учителите	21
Методическа подкрепа	21
Някои ресурси в помощ на търсещите и будни възрастни в училище	22
Екипната работа в училище - как да се прави.....	25
Екипната среда.....	26
Няколко въпроса и отговора от участниците в проект „Стоп-кадър“	28
Приложения.....	30

Вместо увод или от авторите

Сдружение за споделено учене ЕЛА

Сдружение за споделено учене ЕЛА работи с деца, родители и учители повече от 20 години. Екипът около д-р Ива Бонева преминава през няколко организации. Целта ни винаги е била да помогнем на деца и младежи от уязвими групи или на такива, които не са имали късмета да се родят в благополучно семейство.

Като Save the Children UK (1997-2007) се борихме за затварянето на т.нар. „домове за деца“ и за въвеждането на приобщаващо образование в България. Програмата прекрати работата си в България и екипът основа Център за приобщаващо образование (2007-2019), който с много труд и партньорства успя да наложи приобщаващата среда като ценност и споделена отговорност в българското училище.

Променихме името си и сега като Сдружение за споделено учене продължаваме да учим и да се адаптираме към нуждите на децата и фокусирано работим в три направления. Създаваме Зелен образователен център в с. Стъргел, където да продължим да насърчаваме и подкрепяме децата в тяхното израстване като прилагаме програмите си „Училището има смисъл“ и „Опознаваме света на другите“. Второ, работим с деца и възрастни от уязвими групи и деца бежанци в офиса ни в София, където им предоставяме образователна подкрепа. Трето, провеждаме изнесени детски лагери, където деца от различни етнически, културни, религиозни, социални и други групи и националности опознават себе си и преодоляват предразсъдъците си към другите чрез игра и съвместна работа.

Проект Стоп-кадър

Насилието в училище. Според данни на УНИЦЕФ за 2021, 50% от учениците в България са били обект на някакъв вид насилие в училище. Вероятно всички деца в различен момент са били жертва, насилник или наблюдател на насилието в училище. Въпреки ежегодните мерки по превенция на насилието, то не само не намалява, но придобива нови размери и форми. Един от основните проблеми (върху които можем да повлияем) е неподготвеността на възрастните да управляват конфликти, както помежду си, така и между децата.

В този проект комбинираме успешния опит и знания от два наши проекта – Професионална общност за приобщаващо образование (ПОзаПО) и Националната

програма за преодоляване на насилието. От години в ПОзаПО решаваме успешно различни сложни училищни казуси, като успехът ни се дължи на мултидисциплинарната група и подход. В общността участват различни образователни професионалисти – учители, директори, психолози, логопеди, педагогически съветници, училищни медиатори и университетски преподаватели. Националната програма за преодоляване на насилието и националното проучване сред учениците в нейната рамка ни предоставиха данни за проблемите. При обучението на ментори по програмата получихме заявка от страна на училищните специалисти, че самите те имат нужда от разширяване на квалификацията си.

Така стигнахме до идеята за необходимостта от провеждането на ежемесечни срещи между различни училищни специалисти, които да решават свои реални казуси и през тях да изграждаме нови умения. Форматът на срещите беше работа по случай като в рамките на 4 часа, разделени с кратка почивка, разглеждахме два предварително заявени казуса. Екипът на проекта има опит в провеждането на този формат с всички съпътстващи документи за заявяване на казус, осигуряване на анонимност и обобщаване на резултатите по него във вид подходящ да бъде представен като работен пример.

Участниците в срещите поставяха за разглеждане всякакви случаи, свързани с насилието и тормоза в училище и детските градини. Във всяка среща участваха средно 12 представители, свързани с образованието и един модератор, който направляваше процеса. Модераторите, които са и автори на настоящия наръчник бяха трима, с много богат опит в социалната работа, психологическата подкрепа и воденето на групи.

В какъв формат работихме

Срещите по проекта “Стоп кадър” следваха заложените проектни цели, като същевременно прилагаша отработени и с разпознаваема полезност елементи от срещите на [Професионалната общност за приобщаващо образование](#), иницирирана от Сдружение за споделено учене ЕЛА.

Фокусът на проекта - превантивна и подкрепяща работа за преодоляване на насилие във взаимоотношенията в училищна среда, беше естествен фокус на проведените срещи. Те бяха групови и регулярни - ежемесечни, с изключение на ваканционният август. Датите бяха обявявани предварително, като информацията за тях беше разпространявана както в комуникационните канали на Сдружение ЕЛА, така и с персонални имейли до участниците, заявили съгласие за това.

Групата беше с отворен характер, което означава, че участието на редовните участници във всяка среща не е задължително, както и че е отворена възможността за включване на нови участници, присъединяващи се за първи път и/или еднократно. Този формат има своите предизвикателства и предимства. Сред предизвикателствата при работа в група с отворен формат са по-трудно изграждане на доверителни отношения и включване на участници с мотивация, различна от работните цели на групата. Като предимства можем да посочим гъвкавите възможности за участие и разнообразието от гледни точки, опит и идеи, които всеки отделен участник внася във всяка среща.

За ефективната и целенасочена работа на групата основна роля имаха предварително зададената ясна рамка и цел; *фасилитирането*, което се осъществяваше на ротационен принцип, последователно между тримата ангажирани с ролята фасилитатори; *груповите правила*, които бяха въведени в самото начало и с чието запознаване и приемане стартираше всяка от срещите. Правилата за групова работа включваха активно изслушване, конфиденциалност спрямо обменената информация; фокус върху предложения и възможности.

Казусите, които участниците представиха бяха предварително описани и структурирани в определена форма /Приложение 1/. Самият процес на описване на казуса носи полезност от гледна точка подреждане на информацията, извличане на най-съществената част от нея и начало на формулиране на най-значимото предизвикателство към ангажираните страни.

Представените казуси включваха широк набор от многопластови проблемни ситуации, често с дълговременна предистория. Повече за тях можете да видите в частта “Няколко кадъра от казусите, по които работихме и изводи от тях”. За целта на максимално ефективно им разглеждане и практическа полза за поставящия ги професионалист, процесът беше структуриран в три компонента: *представяне* на казуса и формулиране на основен въпрос по него; задаване на допълнителни *въпроси* от групата, за разяснение на детайли; споделяне на *насоки*, идеи и предложения от участниците в групата и фасилитатора.

Полезността на представения формат е в пряка връзка със следните важни *принципи и елементи*:

- доброволно и мотивирано участие;
- споделена цел и рамки на съвместна работа;

- ясно определени роли по отношение на груповия процес - фасилитатор, носител на казус, участници;
- високо ниво на професионална етика и отговорност при споделяне на информация и насоки за следващи действия;
- ефективна преценка и приемане на възможностите и ограниченията от носителя на казус относно конкретната му роля спрямо лицата, с които казусът е свързан.

Как форматът може да бъде приложен в училищна среда

Представените в предната част “В какъв формат работихме” параметри имат потенциал за мултиплициране и модифициране извън рамките на проекта “Стоп кадър”, особено с оглед не намаляващата актуалност на проблема насилие в училищна среда и устойчивата необходимост от ефективна подкрепа на пряко ангажираните професионалисти - директори, училищни психолози, педагогически съветници, класни ръководители, учители, образователни медиатори и др. За прилагането на формата е ключово да бъдат взети предвид и интегрирани споменатите вече **принципи** и елементи на работа.

Ето още някои детайли и препоръки, които бихте могли да използвате за формиране на Ваша група за професионална подкрепа и обмен на идеи за разрешаване на предизвикателни работни ситуации (казуси).

Названието на този тип група може да бъде различно от посоченото, което в случая използваме като събирателно. В някои случаи е допустимо и възможно групата да бъде създадена и да функционира като част от друга формално съществуваща (професионална учеща общност; методическо обединение), но с ясно отделяне и рамкиране на съответните цели и роли на участие.

Координиране. Фигурата на координатора е важна и основополагаща за сформирането и смисленото функциониране на групата. Възможно е дейностите по координиране - създаване на график на срещи, организиране и грижа за мястото на провеждане, разпространяване на текуща информация, приемане на заявка за разглеждане на казус и др. да бъде споделена отговорност или да се осъществява ротационно. Добрата практика показва, че форматът работи по-ефективно, когато има конкретна фигура в координираща роля.

Фасилитиране. Ключово значение за полезността и смисъла от работа в подобен формат има ролята на фасилитатора на групата. Това е човекът, който има отговорност към рамката на целия процес в дадена среща. Важно е неговият професионален авторитет в тази роля да бъде припознат от участниците, особено в случаите, когато групата се сформира от йерархично равнопоставени участници (колеги). Препоръчително е фасилитиращият да има поне базисна подготовка, познания и опит в управление на групов процес или да положи усилия за придобиване на такива предварително. Задължително е фасилитаторът, влизайки в тази роля да е в състояние да управлява процеса на срещата, във всяка негова част и при всяка отделна среща. В случай, че фасилитаторите се сменят, то е необходимо да има договорено споделено разбиране за основните цели на формата, които да се прилагат всеки път и минимално да се повлияват от индивидуалния стил. Възможно, но не задължително е ролите на координатор и фасилитатор да се изпълняват от един и същи човек.

Цели. Договарянето на споделени цели в групата е основен елемент, който не бива да се пропуска. Това не означава, че в началото е задължително да преминете през сложен процес на целеполагане. Напълно достатъчно е да формулирате необходимостта от отделяне на време за различен професионален поглед и търсене на решения за Ваши предизвикателства в работата с учениците, което ще се случва в определен формат, за определено време.

Участие. Групата, която ще сформирате може да бъде затворена или отворена. Затворена група означава, че участниците в нея се включват в началото, техният брой и състав не се променя, в срещите не се допускат нови участници. Провеждането на срещите се договаря съобразно възможността за присъствие на възможно най-голяма част от хората. В този тип група постигането на доверителни отношения и споделено разбиране за процеса на работа е по-лесно постижимо. Същевременно е възможно по-бързо изчерпване на груповата енергия и по-трудно стимулиране на творческия потенциал при търсене на решения. Отворена група е тази, която следва общи рамки на работа, но включването на нови участници еднократно или периодично в срещите е възможно през цялото време на функционирането ѝ. В този формат доверителните отношения и споделени ценности на работа са по-предизвикателни. Същевременно всеки нов участник е носител на нов потенциал, идеи и опит, което хипотетично поддържа високо ниво на творческа енергия и потенциал. И в двата типа групи е важно да има предвидимост на работа, яснота, текущ обмен на информация и въвеждане / напомняне на всички елементи на груповия процес при всяка среща.

Време и място. Препоръчително е групата да функционира в ясно регламентиран времеви диапазон. Например: една учебна година, или един срок, или друг удобен период. В срещите е най-добре да има регулярност, като те да не бъдат прекалено чести, така че да носят усещане за тежест в съчетание с ежедневните задачи, но и да не са твърде редки, с което да загубят ефективността си на ресурс за подкрепа и идеи. Провеждане веднъж месечно или в период веднъж на две или три седмици може относително лесно да се впише в обичайната динамика на училищните професионалисти. Продължителността на една среща в описания формат е най-ефективна за интервал между 90 и 120 мин. Достатъчно дълго, за да позволи задълбочено разглеждане на казус, без да е прекомерно времеемка.

Важно е срещите да се провеждат в удобно и приятно за участниците **пространство**, където те ще могат да работят необезпокоявани от прекъсвания (движение на хора, външни слушатели, неуместни включвания и др.). В този смисъл може да се каже, че учителската стая или обществено място (кафене например) не са най-подходящи за целта. Свободна класна стая, кабинет на училищния екип за подкрепа или друго подобно пространство могат да бъдат използвани напълно ефективно за срещите.

Процес. Основният смисъл и мотивация за участие се определят от целта и начинът, по който тя се осъществява, или процесът на работа. Ясната структура, последователност и умело преминаване през тях (последното е главна отговорност на фасилитатора), са определящи за мотивацията и удовлетвореността на участниците. Тяхното отсъствие или пренебрегване рискува групата от професионална, търсеща решения да се превърне в “приятелска среща”, “говорилня” или дори формат за обмен на “клюки”. Не допускайте това в никакъв случай.

Ефективно преминаващият, групов работен процес включва:

- Дейност за активиране на груповата енергия - кои сме тук днес, каква е нагласата ни за работа; какво и колко време ще правим в тази среща, в какви рамки (правила) ще се случи това.
- Представяне на заявен актуален казус. При повече от един, разглеждането им се съобразява с разполагаемото време и ниво на спешност. При недостатъчно време фасилитаторът помага на групата да избере върху какво да работи. Представянето на казуса представлява структурирано изложение от носителя, включващо: от каква роля го представя; всички значими детайли; основен въпрос, на който очаква да намери отговор в групата.
- Задаване на допълнителни уточняващи въпроси от присъстващите. Важно е да се задават само въпроси и участниците да изслушват техния отговор.

Предизвикателство в тази част е участниците да проявят самодисциплина и да не добавят веднага след полученият отговор свои констатации, хипотези, препоръки. Времето за това е в следващата част. Появяването им тук рискува: 1. изместване на фокуса спрямо основния въпрос на носителя и 2. разсейване на въпросите, които други участници биха поставили, от които може да се събере още ценна информация.

- Генериране на препоръки, насоки, идеи. Това е финалната част, в която участниците и фасилитаторът правят предположения и дават насоки и идеи за възможни действия, активности, стъпки на носителя на казуса за неговото положително придвижване / разрешаване. Важно е препоръките да са съобразени с ролята на носителя спрямо участващите в казуса и да не се разминават / излизат извън възможностите на тази роля. В някои случаи препоръките могат да бъдат свързани именно с рамкирането на грижата и обхвата на възможности, което е полезно за всички участващи страни и съхраняващо за пряко ангажирания професионалист.

Личната мотивация на участващите в групата и увереността им в полезността на екипното взаимодействие, са начална предпоставка за осъществяване на формата, независимо от вероятно съществуващите формални ограничения (прекомерна заетост, административни специфики и др.).

Форматът група за професионална подкрепа има смисъл като начин за обновяване на идеите и механизмите за по-ефективна работа на участващите професионалисти, по целенасочен и приятен начин, даващ усещане за споделеност, обмен и активиране на нови възможности.

Няколко кадъра от казусите, по които работихме и изводи от тях

В тази част представяме някои от най-често срещаните предизвикателства, свързани с насилие, които се разгръщат в училищна среда. Идентифицирахме ги в казусите, които разгледахме по време на нашите срещи. Със сигурност те не представят пълната картина на възможните поведения на насилие в училищна среда, която за съжаление е практически неограничена. Същевременно многопластовият характер и разнообразие,

които открихме в тези казуси ни дават основание да смятаме, че те са достатъчно представителни. Смятаме, че изводите, препоръките и идентифицираните решения, до които стигнахме могат да имат полезно приложение, съотнесени към други подобни, от практиката на училищните специалисти, а защо не и за социални работници, родители и други активни и заинтересовани лица. Маркираме и важни въпроси, които идентифицирахме в нашите дискусии и които остават за решаване.

Началото на нашите срещи някак естествено последва училищната структура - първите казуси, които поставихме на фокус бяха свързани с ученици в края на **начален етап**, четвъртокласници. Ето няколко акцента от техните истории, пресъздадени през погледа на училищен психолог, класен ръководител и преподавател по чужд език, в търсене на надеждна подкрепа и позитивна промяна в светоусещането на децата, както в училище така и като цяло.

Едно момче в 4. клас, което крещи и бие за внимание

Неговата история със загриженост и професионална отговорност постави училищният психолог. Детето е единствено в дисфункционално семейство, в което основната родителска роля се изпълнява от бащата. Майката периодично напуска и се връща в семейството. Бащата работи, но няма добри родителски умения. Налага физически наказания на сина си, след получени оплаквания за поведението на детето в училище. Самият той в миналото е имал противообществени прояви. В училище детето има множество (по-скоро ежедневни) агресивни и автоагресивни прояви. Почти му е невъзможно да функционира в класа. Държи да е забелязан, да получава високи оценки и признание. С учебния материал се справя много добре, когато успява да се съсредоточи. Не се разбира с класната си ръководителка - педагог с дългогодишен опит и подчертано критична към момчето и като цяло към ученици, които не се вметват в утвърдения училищен ред. Детето и баща му имат доверие на училищния психолог и на официални авторитети от общността.

Едно момиче в 4. клас, което охранява с нож правото си на значимо място сред съучениците

Пред този казус се изправя класен ръководител, когато научава, че ученичка носи нож в училище, който показва тайно на съучениците си, за да заяви, че не е сама и е смела и силна. Съучениците ѝ са изплашени, а родителите в шок – те сега откриват, че за дъщеря

им техните високи изисквания за учебни резултати не са най-важното, защото тя се чувства сама в клас. Класът е формиран от братя, сестри, близнаци и приятели, сред които тя не се е вписала и затова решава буквално да извоюва мястото си със сила.

Един 4. клас, в който всички се мразят помежду си

Казусът прави силно впечатление на преподавателя по английски език в този клас, която е нов учител в училището и всекидневно има часове с децата. Загрижеността ѝ расте, наблюдавайки как съучениците системно се обиждат и нападат физически, с много омраза и агресия помежду си. В историята на този клас има повече класни ръководители, отколкото учебни години и липсата на доверен авторитет в лицето на един учител се превръща в основно предизвикателство, на което учениците реагират, регулирайки отношенията си с размяна на нападки и обиди, а учителите правят опити да управляват със строг подход и наказния, които не работят и с изчакване децата да преминат в следващия образователен етап. Такива препоръки получава и преподавателката по английски език от своите колеги, но с опознаването и откриването на силните страни на децата, тя има професионално предизвикателство да направи повече.

Изводи и препоръки от казусите, свързани с начален етап

- Учениците, които описателно можем да си представим някъде на пътя в края на детството и преди началото на юношеството, ни поставят в озадачаващи и предизвикателни ситуации, в които често викът за помощ и сигналът за тревога са поднесени като провокативно нарушаване на правилата, съчетани с поведение и сеbezаявяване, характерни сякаш за по-голяма възраст.
- При по-сериозните случаи и не само, родителите може да нямат капацитет/ да не могат да бъдат съюзници, колкото и това да е очакваната и естествена ситуация.
- Отговорността на ангажираните професионалисти е да съберат данни, да анализират и разкодират реалната потребност, която стои зад проблемната ситуация и/или провокативното поведение.
- В тази задача понякога училищният специалист може да се окаже сам, независимо от формалната му професионална роля.
- Добре е съответният специалист да се опита да привлече в екип други заинтересовани и отговорни - колеги, родители, външни партньори, когато това е възможно.

-
- Понякога училищните специалисти са единствените помагачи професионалисти не само в училище, но и в общността. В тези случаи професионалните граници стават доста широки и носят риск да увлекат и отклонят специалиста от основния фокус - грижата за благосъстоянието на детето в училищна среда.
 - Активирането на външна подкрепа - от колеги, общността и/или институции може да е трудно усилие, което е важно да бъде направено, с цел поддръждане на ролите и оказване на ефективна подкрепа, не само на съответното дете, но и на неговото семейство.

Втората третина от срещите ни постави във фокуса на вниманието предизвикателства на **прогимназиален етап**, със значим акцент на 7. клас и предизвикателствата, през които преминават учениците, родителите и учителите в този период.

Момичето, което в частните уроци откри, че учи по различен начин

Може да се каже, че така звучи историята на една от седмокласничките, чиято ситуация обсъдихме в разгара на кампанията за кандидатстване след 7. клас. Девојката е активна и общителна, с интереси в областта на сценичните изкуства. В училище винаги се справяла стандартно добре, при липса на интерес към ученето, без да се стреми към високи резултати. От страна на семейството ѝ няма изявен натиск за такива, но всички знаят, че 7. клас е важен. Така започва поредица от частни уроци при учител, който е компетентен и наблюдателен. Именно той сигнализира за наблюденията си върху начина на учене на момичето. А именно - отлично ситуационно и кратковременно запомняне и възпроизвеждане, урок по урок и почти пълен блокаж в изпитна ситуация, която обхваща по-голям обем от учебен материал (например учебен раздел) и изисква дългосрочна памет. Това откритие е сериозна предпоставка за тревога от очаквани ниски резултати на националното външно оценяване (НВО). Тревожността при осъзнаването на тази особеност при детето също расте, а запазването на спокойствие и подкрепата на семейство имат ключово значение. Последващата оценка от логопед помага да се диагностицира дислексия, което, парадоксално, успокоява седмокласничката, тъй като предоставя обективно обяснение на всички трудности, с които тя се е срещала през годините.

Братята, които се справят отлично, но почти спират да правят друго, освен да учат

Това са две момчета близнаци, за които също получихме информация в рамките на срещите “Стоп кадър” и името на проекта сякаш отразява техния начин на функциониране в 7. клас - много сериозен интерес към учебна дейност, отлични резултати и очакване за чудесно представяне на НВО, с възможност за прием в желани от тях различни училища. На пръв поглед тук няма проблем. Всъщност обаче двете момчета практически спират да се занимават и проявяват интерес към други аспекти на живота. В семейството им прави впечатление, че са все по-мълчаливи, необщителни, не се забавляват и в някакъв смисъл дори не си почиват - поне не и с развлекателни дейности. Това буди тревогата на майка им до колко са щастливи и дали не се дистанцират прекомерно от обичайните за възрастта им дейности и интереси.

Момчето, което не се бори за място, защото места има за всички

Информацията за ученичка в 7. клас от средно голям град, която също обсъдихме, не може да се определи като казус или проблемна ситуация, а по-скоро представлява контрапункт на конкуренцията за желани места в гимназиален етап, характерна за големите градове и особено за столицата. От споделената за конкретното момиче информация разбрахме, че в определени обстоятелства и отчитайки демографската картина в страната, приемът в 7. клас може да бъде и един спокоен и подреден процес на естествен преход в следващия образователен етап, а изборът на училище да се сведе до интересите на съответния ученик към хуманитарен профил или професионална подготовка. От една страна това е добър баланс. От друга, хипотетично повдига глобални въпроси за намаляващия брой ученици и естествено следващия - закриване на паралелки и дори училища, което също е добре да не забравяме като значимо предизвикателство.

Изводи и препоръки от казусите, свързани с прогимназиален етап

- Управлението на собствените преживявания на значимите за седмокласниците възрастни - учители, родители, близки имат непосредствено и пряко влияние върху преживяванията на самите кандидат гимназисти.
- Форматът на НВО предполага определен начин на запаметяване и възпроизвеждане на информация, в които определени (не малко) ученици не успяват да покажат пълния си набор от знания и учебна компетентност.

- Грижата за емоционалното състояние на децата, в период на сериозни учебни предизвикателства е ключова за техния успех и категорично не трябва да бъде измествана от фокуса върху академичната подготовка.
- Седми клас е важна психологическа и емоционална бариера в юношеското развитие – младежите имат нужда от подкрепа. Те не могат да оставят израстването и развитието си „за после“, след НВО. Те имат нужда от сериозна неакадемична подкрепа именно тогава.
- Пети клас, поради прехода, също е период, който изисква допълнителна емоционална подкрепа за децата – от родители и учители.
- Не всички обучителни затруднения се откриват навреме – в детската градина или в начален етап. Специфичните нарушения на способността за учене (СНСУ) често остават незабелязани, особено при момичетата, защото децата изработват стратегии за справяне . Така, те успяват да минават през образователната система, получават достатъчни оценки, не успяват да учат, но имитират учене и знания. В добрия случай учениците успяват да си създадат среда и приятели и самооценката им не страда твърде много. В лошия, младежите затвърждават себеусещането си, че „не стават за нищо“, че са глупави и по-неспособни от останалите. Те се срамуват от себе си, търсят изява извън училище, често в противообществени прояви, или се затварят в себе си. Проблемите със себевъзприятието са най-забележими в поведението – от депресия, през „клоуна на класа“, до явна автоагресия или агресия към съучениците.
- Средните училища са достатъчно разнообразни и условното им категоризиране в предпочитани (елитни) и компромисни (не елитни) не отразява реалните условия в съответната училищна общност и потенциала за учебни постижения на учениците в тях. Още по темата може да прочетете [тук](#) - в националнопредставително изследване и анализ на Сдружение за споделено учене ЕЛА.
- Живеем в социо-демографска ситуация и нормативен регламент, които практически изключват възможността ученик да остане извън образователната система поради липса на свободно място и/или прекалено ниски академични резултати.

В едни от последните проведени срещи отделихме внимание основно на младите хора, ученици в **гимназиален етап** и палитрата от предизвикателства, рисково, пасивно, агресивно и автоагресивно поведение, съпътстващо техния живот на прага на самостоятелността и често намиращи своето най-активно поле за изява именно в или около училище.

Момичето, което рисува върху себе си с туш или острие

Една класическа, тежка и болезнена история на ученичка в 10. клас, споделена с тревога от новия в училище педагогически съветник, в търсене на най-ефективния начин за подкрепа на момичето. Тя расте в тежка семейна ситуация, само с майка, която има поведение по-скоро на приятелка, отколкото на родител. Момичето се чувства по-зряло от майка си и отговорно за нея. В класа не създава стабилни приятелства, но държи да бъде забелязана. Постига го с провокации - редица отсъствия от час, предизвикателно поведение към някои учители и с “рисуване” върху себе си. Има татуировки, направени по рисков начин, както и следи от дълбоки драскотини, които сама си прави. С педагогическия съветник споделя и търси възможност за срещи, като става ясно, че подобни доверителни отношения гради за първи път, откакто е в това училище, а вероятно и по принцип. Специалистът се колебае дали да продължи взаимодействието с момичето в по-структуриран формат или да я пренасочи към училищния психолог.

Общуването с непознати явления и едно объркано момиче

Загрижен и опитен класен ръководител постави в групата историята на една от своите ученички (9. клас), която познава твърде малко, въпреки редицата опити за сближаване и приобщаване в класа като цяло. Девојката е силно дистанцирана, почти не общува със съучениците си, нито с класната. В класа заема ролята на различната с мълчание, често тълкувано като високомерие, но хипотетично прикриващо дълбока неувереност. Единственото, което до момента бегло е споделила с класната си, е че близък роднина я кани в специални духовни ритуали, след които тя не се чувства никак добре. Класният ръководител е силно разтревожена, както за семейната среда, в която момичето живее, така и за цялостното ѝ психично здраве. Разпознава у ученичката сигнали за нужда от сигурност и закрила.

Изводи и препоръки от казусите, свързани с гимназиален етап

- Доверителните отношения, които нуждаещият се от подкрепа млад човек ще изгради със значим възрастен в училищна среда, не винаги са в синхрон с конкретната професионална роля на този възрастен. Доверителните отношения имат водещо значение спрямо професионалната роля. Независимо дали сте класен ръководител, училищен психолог, педагогически съветник или друг

училищен специалист, юношата може да Ви припознае като доверителна фигура и Вие да го подкрепите по смислен начин.

- Големите ученици, живели продължително време в нестабилна семейна среда имат потенциал сами да активират нужната им подкрепа. Понякога начините, по които го правят са озадачаващи, плашещи и алогични от гледна точка на разумните възрастни. Затова е важно възрастните в училище да са запознати с теорията за резилиънс и да могат да подкрепят юношите, които видимо се борят за своето бъдеще.
- Подходите на приемане, безкритично изслушване и спокойно и аргументирано представяне на алтернативи от училищният специалист, са от ключово значение за преодоляване на житейска криза при юношите и не само.
- Подкрепата от специалисти в училищна среда има своите ограничения, които е важно да бъдат уважени, чрез свързване с други компетентни професионалисти винаги, когато това е необходимо, в интерес на всички ангажирани по случая страни.
- В някои случаи семейната среда може да бъде не просто неподкрепяща, но директно вредна за детето. Важно е тези рискове да бъдат сигнализирани и управлявани, чрез идентифициране и ангажиране на надеждните членове на семейството и/или неговото обкръжение.

Личната грижа и професионалната идентичност на подкрепящите специалисти

В хода на срещите по проекта многократно бе идентифицирана значимостта на темата за **личната грижа и професионалната идентичност на подкрепящите специалисти** в училище. Не е ново откритие, но е важно да подчертаем отново, че само подготвеният, уверен, подкрепен и мотивиран професионалист може да бъде ефективен в своята работа, особено в онази необичайна и особено предизвикателна част от нея, свързана с реакция в извънредни обстоятелства, кризисни ситуации и отношения на насилие. Тук ще се въздържим от предлагане на “рецепти” как е най-добре да се грижи всеки за своята кондиция в професионална роля, защото вярваме, че това е силно субективно. Ще маркираме няколко добре познати и работещи възможности, за тези от Вас, които все още търсят най-подходящия вариант за себе си:

- Изработване на механизъм за отделяне на професионалния от личния живот и самодисциплина за прилагането му. Това е доста трудно особено при работа в

училище и други подкрепящи професии, където изграждането на емоционални връзки се преплита с работния процес, но е особено важно за превенция на ранно и цялостно професионално прегаряне.

- Структуриране на работния ден и процеси така, че да включват време на кратък отдых, неформално общуване с колеги и други разтоварващи дейности за баланс на натоварването.
- Отделяне на достатъчно лично време за почивка и възстановяване. Хроничното претоварване има редица негативни ефекти, както върху мотивацията и отношението към професионалния живот, така и върху физическото и психично здраве. Участието в приятни и позитивно ориентирани дейности, съобразени с личните интереси е изключително важно.
- Идентифициране и присъединяване към професионална общност, с цел обмен на ресурси и подкрепа при решаване на професионални предизвикателства. Класическите и все още недостатъчно интегрирани особено в училищна среда форми за това са индивидуалната и групова супервизия от външен специалист. Професионалните учещи общности също могат да бъдат подходящи и полезни за целта. Формати, като групата, в която работихме по проект “Стоп кадър” също са отлично работещ ресурс за професионална подкрепа.
- Посещение на професионални форуми, обучения, достъп до литература и научни публикации, надграждащи придобитата професионална компетентност. Препоръчително е те да бъдат периодични, разнообразни и качествени.

Въпроси, по които продължаваме да търсим отговори, защото са важни носители на възможна промяна

Изброяваме ги тук с ясно съзнание за измеренията на техния обхват и комплексност, с цел да бъдат (още веднъж) назовани и с мотивация за продължаваща работа в търсене на техните отговори, във всеки възможен професионален формат напред във времето.

- Как да бъдат мотивирани към промяна и усвояване на нови модели, съответни на потребностите на съвременните деца, дългогодишните специалисти, чийто опит понякога се явява като своеобразна бариера за продължаващо учене и обмен с колеги?
- Как да устоим на “изкушението” на санкцията, която носи бързо и безкомпромисно послание за неприемане на “неправилното”, докато подкрепата и изследването на предизвикателните поведения са толкова по-бавни и сложни?

-
- Как статуквото на системата, която освен нормативни рамки включва и всеки един от нас, работещите в нея, може да бъде по-малко ограничаващо и изключващо?

Насилие и агресия в училище – какво ни дава опори и ориентири в практиката

Дали нарастват насилието и агресията в училище е въпрос, който често е задаван в публичното пространство. В действителност има предизвикателства, пред които училището се изправя и те са свързани с дигиталната реалност и променения живот, особено след пандемията от коронавирус и онлайн обучението. Все по-невъзможно е да бъде разказана обща история, която да описва ситуация на насилие между младите хора. От друга страна, като че ли насилието е изместено във виртуалния свят, така че много повече можем да говорим за кибертормоз.

Винаги в училище са съществували поведения на насилие между връстниците. Обикновено те са основани на унижението на някой, който е уязвим по силата на някаква разлика, белег, който носи и който е видим за останалите. Например, дете от различен етнос е обиждано от свой съученик, който казва за него, че предизвиква отвращение, дори само когато го гледа. Момчето, което унижава съученика си има проблеми с поведението и признаването на авторитета на учителите. Той вижда в лицето на съученика си от различен етнос собственото си същество като отпадък и ненужен. Така различното дете олицетворява за насилващия го собствената му страна, която е “гнусна“. Въпросът е, че агресорът няма досег до това свое чувство, защото в основата на подобни прояви стоят неосъзнати нагласи и преживявания.

С нарастването на присъствието на младите хора в социалните мрежи, тормозът придобива други измерения, които са в пряка връзка с юношеството и търсенето от младежите на представата им за себе си. Кризата на юношеската възраст се преживява като загуба, която не може да се опише с думи. Загубата в действителност е на детството, което си отива от тялото на юношата. Цифровият живот не дава много възможности на младите хора да намерят думи, с които да изразяват какво чувстват. Затова те потъват в игри, в следвания един друг в Инстаграм, Снапчат, Уатсап, Тик-ток и други измамни сърфиралия, с глада на този, който преследва другите, за да улови нещо за собствената си идентичност през погледа им. Юношите са уязвими в това търсене чрез селфита да

бъдат харесвани, да привлекат погледите на другите, което да може да ги отличи. Свидетели сме на все повече провокативни начини за привличане на погледите, включително чрез брутални и все по-безсмислени прояви в мрежата. В същото време подобни поведения предизвикват безпокойство у възрастните, което по един парадоксален начин успокоява юношите.

Много често отношенията в училище между връстници, но и на младите хора с учителите се основават на разиграването на безпокойството отвътре върху сцената на училищния живот. Сякаш от една страна, младите хора непрекъснато се опитват да запълват една празнина, която чувстват в себе си като все повече показват и разкриват собствения си живот. От друга страна, това се оказва илюзорна примамка за безгранична игра с другия, който е огледален на мен и с когото потъваме във виртуалния живот.

Виртуалният живот се оказва мястото за доказателства за нечие съществуване и за следване на импулсите, което достига до загуба на разпознаване на собствените граници. Така в днешно време тормозът се състои в разпространение чрез мрежите на обиди и унижения чрез изображения на жертвата. Тормозът днес преминава през стените на училището и на дома, безграничен е, няма времева линия и нищо не може да го спре.

Училището е изправено пред сложната задача да намери формата и начините да се говори за случващото се. При това, изглежда, че обществото в най-голяма степен очаква училището да поеме най-голямата отговорност за ефектите на тормоза и да се справи с тези нови явления, добили силата да подхранват омраза. Срещите, които могат да забавят времето на ефектите от безграничния тормоз, не са онези, които разчитат на дисциплинирането, санкцията и принудата. Тези юноши, които извършват прояви на насилие също преминават през криза на идентичността и имат редица лични проблеми, които няма къде, към кого да адресират, но освен това нямат език, на който да го направят. В много по-голяма степен, имаме основание да говорим за криза свързана с езика. Политиката, ориентирана към наказание и превъзпитание не може да реши нищо, дори напротив. Санкциите, които училищата налагат на учениците, които извършват подобни прояви, поставят тапа пред възможността да се говори и търси решение за конфликтите в личностното развитие.

Практиките в училище, които са успешни и показват посоки към намиране на решения, се опират на отварянето на места за разговори с младите хора, където може да се преживеят всички трудности чрез езика. Това дава сила на участващите в него: като се променя осъзнатостта за случващото се, за последиците; като се разкрива несигурността, пред която се изправят младите ни хора днес. Да може да се събере и

разкаже една история помага на юношата да поеме отговорност като се види не през образите, а през речта, в това число, през собствената си реч и думи, с които може да се себеопише. По този начин, възрастните в училище добиват значение за младите хора с физическото си пряко присъствие на някой, който може да чуе проблемите, страданието, болките, неуспехите на подрастващите.

Разговори по всякакви поводи

Отварят място за възприемане и вникване в ситуациите – като се дава пауза между думите, младите хора могат да приемат знанието, което идва от страна на възрастните, на учителите. Такова пространство дава предимство на уважението към юношата чрез приемане на неговата обърканост и лутане. Училището е на първа линия да предостави места, където могат младите да намират смисъл и се оживяват през това, което разказват.

Пространство за обновяване на учителите

Срещите между учители с помощта на някой външен, който може да има различна гледна точка им помага да поставят дистанция, която да ги откъсне от личното приемане на отношенията и случващото се с техните ученици. Учителите могат да поставят под съмнение гледната си точка, да поставят въпроси и да се вдъхновяват един друг за промени, които също се случват с тях. Когато видят, че учителите се променят, учениците също приемат по-спокойно промяната с тях.

Методическа подкрепа

Екипната работа в училище се базира на интердисциплинарен подход, при който участници с различна подготовка и експертиза обсъждат казуси с деца. Процесът на ориентиране на работата към общи цели и вземането на решение за конкретно дете, ученик, клас, ситуация е сложен. Нерядко могат да възникнат несъгласия, напрежение. Училищната политика за изграждане на връзки на сътрудничество с родителите е ключова за реализиране на ефективни практики на подкрепа. Основна потребност е осигуряването на подкрепа за самите подкрепящи. Има ресурси, които са достъпни и безплатни за образователните институции. Те могат да се обръщат за супервизия към екипи от услуги в общността, например, центрове за обществена подкрепа, центрове за социална рехабилитация и интеграция и други, които могат да бъдат канени на място в училище, за да се обсъдят трудности с поведението на учениците. В новата Наредба за

качество на социалните услуги такава възможност дава нормативната разпоредба за “общностна работа”, която услугите в общността могат да осъществяват. За тези услуги дейностите за общностна работа се заплащат, докато за образователната институция специализираната професионална подкрепа е безплатна. Основната полза е, че освен да имат възможност за различна гледна точка към проблема, детските градини и училищата могат да разширят капацитета си за междусекторно сътрудничество. Последното е наложително при случаите на подкрепата за деца и ученици в риск.

Друг достъпен ресурс е чрез екипите на Превантивен информационен център за работа със зависимости и наркотични вещества. Тези центрове са общински и са на територията на страната.

В рамките на образователната система, методическата подкрепа се предоставя от ресурсните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващо образование. Към момента техните екипи се отзовават предимно към заявки на казуси на деца със специални образователни потребности. Предстои ресурсните центрове да създадат условия и осигурят експертиза за методическа подкрепа за деца в риск.

Някои ресурси в помощ на търсещите и будни възрастни в училище

Базисни ориентири в подкрепата за личностно развитие на учениците

Сдружение „Дете и пространство“ (СДП) има двадесетгодишна практика с уязвими деца в контекста на деинституционализацията и създаването на услуги за децата и семействата у нас. На страницата на СДП има свободен достъп до публикации, които дават ориентири, когато има трудности в разбирането на едно дете, както и текстове за смисъла на интердисциплинарната практика, чието приложение е широко и може да се разгърне не само в социалното, но и в образователното поле.

Тук можете да намерите всички основни текстове, които представят практиката и опита на

екипа:

<https://childandspace.com/%d0%b1%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%be%d1%82%d0%b5%d0%ba%d0%bo/>. Ползени са Наръчник за обосновано включване на деца аутисти в училищната среда; Терапевтична рамка за специализирана подкрепа на деца и младежи в дигитална среда; Детето автор; Новата реалност и други.

Тук можете да гледате филма „Нещо за казване“, създаден по проект IREAMS: <https://ireams.eu/bg/motivirano-vklyuchvane-na-deca-s-autizm-v-uchilischnata-sreda>

<https://ireams.eu/bg/proizvodstvo/dokumentalen-film-nescho-za-kazvane>

Този документален филм разглежда включването на децата с аутизъм в училищата като основен, но все още отворен въпрос, който предлага да бъде разгледан чрез различни свидетелства. Пътувайки през пет европейски държави, камерата е близо до събеседниците си, за да изслуша тези хора с аутизъм, родители, учители, медицински и социални специалисти, които ни разказват какво ги свързва, какво прави възможно да се приеме тяхната особеност, какво им дава възможност да учат, какво им носи радост... Как възниква въпросът за училищното образование в момента на поставяне на диагнозата? Как си представяме прехода в училищната сфера? Как трябва да се адаптират нещата? Какво място трябва да се отдели на специфичните интереси на детето в обучението? Как може да се изгради приобщаване с малки промени? Какво е мястото за развлекателни дейности? "Нещо за казване" предава по деликатен и интимен начин начина, по който процесът на приобщаване се изгражда на местна основа, всеки път по нов начин.

В YouTube канала на СДП можете да гледате 26 видеа предназначени на родители, които по достъпен начин отправят важни послания към семействата на децата в предучилищна възраст: <https://www.youtube.com/channel/UCTz1Zs4DpKXeq3SBZMS0zyQ>

Вижте и този линк:

http://sbpl.bg/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=20&Itemid=157&lang=bg

Образователният портал [Приобщи се! | \(priobshti.se\)](http://priobshti.se) на Сдружение за споделено учене ЕЛА предлага много материали за подкрепа на личностното и социално-емоционално развитие на децата във всички възрасти, както и идеи за грижа за професионалистите в училище.

В YouTube канала на Сдружението има различни подкрепящи и образователни материали, както и кратко видео за това, какво мислят гимназистите за насилието в България, <https://www.youtube.com/watch?v=-8yfb9tHcRo&t=3s>

Възстановителни практики в училище

Тук е връзката с блогът Възстановителни практики в България, който е създаден и се поддържа от пионери в това поле: <https://restorativejusticebg.com/>. Блогът за

възстановително правосъдие, от своето създаване през 2017г., организира срещи, разговори и презентации сред заинтересовани организации и професионални групи. На страниците на блога можете да намерите интервюта с различни професионалисти, които практикуват в социалната, образователната, правоохранителната сфери и които споделят опита си от работата с младите хора.

Нагласи към насилието в училище

На страницата на Института за социални дейности и практики има публикувана информация за многото проекти, по които работи екипа на организацията. Препоръчваме да се запознаете с проект REVIS – превенция и отговор на насилието сред деца в училищна възраст: <https://sapibg.org/bg/project/revis>

Какво казват децата за насилието в училище

На страницата на Ноу Хау център за алтернативни грижи за деца към Нов български университет има рубрика с достъпни ресурси от последователните дейности, посветени на темата за насилието в училище, както и други полезни текстове, които са в резултат на последователните дейности на екипа на центъра. Един важен фокус е върху междусекторното сътрудничество:

<https://knowhowcentre.nbu.bg/tag/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B5-%D0%B2-%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B5/>

Защо децата стават агресивни?

Разговор в епизод от подкаст Новите родители:

<https://www.noviteroditeli.bg/podkast/po-vzrast-vsichki-vzrasti/peti-epizod-vi-ochakva-v-podkasta-na-novite-roditeli>

Откъс от книгата „Тормоз в училище. Насилникът, жертвата, наблюдателят“ от Барбара Колоросо: <https://www.jenatadnes.com/malkiyat-prints/vnimanie-deteto-vi-e-jertva-na-tormoz-v-uchilishte/>

Демоните на училищния тормоз в рубрика на списание „Жената днес“:

<https://www.jenatadnes.com/tema-na-broia/demonite-na-uchilishtniya-tormoz/>

<https://www.jenatadnes.com/tema-na-broia/botsko-koito-ne-porasna/>

<https://www.jenatadnes.com/tema-na-broia/anet-marinova-strahat-stava-iztochnik-na-nasilie/>

Училище без страх – страница с полезни материали по проекта на Асоциация „Анимус“:
<https://bezstrah.org/>

Наръчник на учителя по проект „Чуй ме“: <https://listen.animusassociation.org/?lang=bg>

Стъпки заедно, за да спрем насилието в училище по програма на МОН и УНИЦЕФ:

<https://www.unicef.org/bulgaria/%D1%81%D1%82%D1%8A%Do%BF%Do%BA%Do%B8-%Do%B7%Do%Bo%Do%B5%Do%B4%Do%BD%Do%BE-%Do%B7%Do%Bo-%Do%B4%Do%Bo-%D1%81%Do%BF%D1%80%Do%B5%Do%BC-%Do%BD%Do%Bo%D1%81%Do%B8%Do%BB%Do%B8%Do%B5%D1%82%Do%BE-%Do%B2-%D1%83%D1%87%Do%B8%Do%BB%Do%B8%D1%89%Do%B5>

Платформата на МОН – Приобщаващо образование с достъпни методически инструменти:

<https://web.mon.bg/bg/100379>

Програма за превенция и интервенции на агресията и насилието в училище на ИИНЧ, БАН:

<https://web.mon.bg/bg/100381>

Брошура за родители „Къде сме, когато сме онлайн“ - Асоциация Родители (roditeli.org)

Филми, които са полезни за дискусия по темата с ученици, учители, родители

„Прасето“, „11. а“, „Диада“, „Не така, брат“, „Лили рибката“, „Рицар без броня“, „Клас“, „Хористите“, „Чудо“, „Белият олеандър“, „Бялата панделка“ и много други.

Екипната работа в училище - как да се прави

По-горе говорихме за важността на екипния подход в училище или детската градина. Тук ще разгледаме този въпрос малко по-подробно, използвайки примера на нашия проект. Формирането на екипен подход в училище се базира в работата по случаи. В този наръчник е предложена форма за представяне на случай от участник по въпроси, които го затрудняват (Приложение 1). В първа част на този наръчник разгледахме

необходимите елементи, тук ще допълним като опишем по-подробно някои предварителни и важни стъпки, които е необходимо да бъдат следвани.

Първи кръг за избор на представящ на случая

Участниците в срещата се представят, (ако не се познават). Един участник в срещата е предложен да води процеса на обсъждане. В този първи кръг той предлага всеки от участниците да сподели накратко свой случай или въпроси, които го затрудняват във връзка с работата му в училище.

След споделянето водещият откроява отделните случаи или теми за обсъждане по време на срещата. Провежда се избор заедно по кой от случаите ще се работи днес. Груповият избор може да бъде направен на базата на разпознаването от всеки спрямо ситуацията, случая, спешността за решаването му и други критерии, които могат да се предложат за тази цел.

Втори кръг на представяне на случая

Участникът, чийто случай е избран от групата описва ситуацията. След изслушването му към него започват да бъдат задавани въпроси, които са възникнали в другите участници. Тези въпроси са свързани с изясняване на фактите по случая. Водещият модерират процеса с цел да се формулира проблема и неговата същност. Тази част от срещата представлява анализиране на поставения проблем в общото мислене на групата/екипа.

Трети кръг на решенията

Тук се предлагат решения от участниците, съвети, дават се примери на базата на опита от практиката на участниците. Предоставя се пространство на професионалистът поставил въпрос или проблем да може да даде обратна връзка какво би могъл да използва и как да ориентира перспективата на своята работа по случая.

Заклучителна част

Заклучителната част представлява обща дискусия с ползите за всеки един.

Екипната среда

Форматът на екипната среща по случаи е добре да бъде до 12 участници. Срещите могат да бъдат с интензивност от един път седмично до един път месечно в зависимост от контекста на екипната работа. В срещите могат да участват различни колеги от училището, както и такива от мултисекторното сътрудничество, които имат отношение към помагачката работа. Екипът споделя общи етични правила и спазва поверителност на казаното в пространството на тези срещи.

Екипните срещи могат да се планират предварително в зависимост от целите, които се поставят.

Така например, може да има тематични срещи, по които един член от екипа се подготвя по дадена тема, която ще се обсъжда. Примерни теми са “Подкрепата за личностно развитие на учениците”, “Деца в риск”, “Ученици с проблеми в поведението”, “Дигиталната реалност и училището” и други. Темите се определят от професионалния интерес и задачите на работата на екипа.

Екипните срещи могат да бъдат с организационни цели. Тогава във фокуса на обсъждане са процедурите, ролите на всеки един, училищната политика за подкрепа за личностно развитие на учениците. Тези срещи е добре да се провеждат с участието на директора или заместник директор/и. Могат да се планират дискусии за педагогическия съвет или с отделни кръгове учители, например по етапи или по класове, класни ръководители и други. Срещите допринасят за развитие на хоризонталните взаимодействия в училище, без които училището не може да разгърне капацитет за осигуряване и предоставяне на форми и начини за подкрепата в обучението на учениците си.

Представянето на случай е друг вид екипна среща, която дава възможност да се вникне в дълбочина на динамиката на случая. Този вид практика се ориентира от клиничен подход, което изисква участие на психолог с клиничен опит. Клиничните обсъждания разглеждат всеки един случай единично, което помага да се разбере неговата уникалност. При работата с деца няма универсални отговори, които да могат да бъдат приложени към всяка една ситуация в училище или към всеки един случай на ученик. Затова груповото пространство за дискусия дава възможност да се подходи индивидуално и да се предложат различни решения, които се извеждат от спецификата на случая, а не следват нормативния документ.

В практиката на училищата много често се започва от регламентирани разпоредби в ЗПУО и наредбите и оттам специалистите извеждат решенията си. Това създава сериозен риск от разминаване със субективната реалност на детето, което без да бъде разбрано и чуто, е принудено да следва “закона”. Подобен подход отрича уникалното на случая и води много по-често до неуспех в помагащата работа с ученика, причинява разочарование на хората, които предоставят подкрепата в училище и много скоро процесът се формализира от административни условия и решения.

С напредването на екипната работа в училище, се създава своеобразна среда за професионализиране на участниците за внимателно подхождане, осмисляне и обновяване на практиката им. А ефектът от това е, че хората там взаимно се вдъхновяват и харесват повече работата си.

Няколко въпроса и отговора от участниците в проект „Стоп-кадър“

Какво Ви мотивира за участие в срещите по проекта?

- Мотивира ме възможността да се срещна с колеги, които работят в училище и да се запозная с актуални към момента казуси и предизвикателства в училищната практика. Мотивира ме присъствието на различни специалисти - интересно е да проследиш в дискусия гледните точки на различни специалисти по даден казус, защото всеки проблем най-добре се решава холистично. Представените казуси са примери, върху които дискутираме със студентите в университета. Студентите са мотивирани, когато знаят защо изучават конкретна тема и как да приложат изучаваната теория в училищната практика.
- Работата със съмишленици и полето на приобщаващото образование
- Срещата с колеги и възможността за дискусия на казуси
- Необходимостта. В тази група получих много помощ и много нови гледни точки.

Какви професионални открития направихте в резултат на участието Ви в срещите по проекта?

- Учителите с позитивни нагласи и очаквания са склонни да въвеждат иновации в училищната практика.
- Трудно се открояват случаи на насилие и агресия в училище, по-скоро се обсъждат общите трудности и товар.

-
- *Добри практики за работа с ученици.*
 - *Силата на груповата дискусия, колко полезни могат да бъдат чуждия опит, различните гледни точки и знания.*

Каква е най-кратката и конкретна препоръка за преодоляване на насилието в училище, която бихте дали на Ваши колеги?

- *Преди да започнете урока в училище се вгледайте внимателно в учениците, защото по-важно е тяхното психично здраве, а не регламентираното учебно съдържание.*
- *Екипни взаимодействия по хоризонтала*
- *Превантивни дейности и участие на родители*
- *Уважението е двупосочно. Почти всеки конфликт може да се разреши успешно, младежите имат нужда да бъдат чути, забелязани и подкрепени.*

Форма за описание на казус

Използвайте следващите стъпки, за да опишете казуса / предизвикателството, който искате да обсъдите в групата за професионална.

1. Опишете накратко казуса, който представяте пред колегите си. За кого се отнася – конкретно дете, група деца, възрастен и/или възрастни; конкретна ситуация или дългосрочно поведение / предизвикателство.
2. Кой в училище и извън училище е ангажиран в работата по този казус?
3. Каква е трудността, която срещате в своята работата по този казус?
4. Опишете действията, които са предприети до момента, за разрешаване на казуса, от Вас, екип по случая и/или други заинтересовани страни?
5. Какъв е Вашият конкретен въпрос, на който очаквате да получите отговор от колегите в групата? Каква помощ очаквате от групата?